

Foto: Scanpix

Tannlegeskrekk

Av prinsesse Märtha Louise

Det var egentlig rart Gertrud ikke hadde tannlegeskrekk, for da hun begynte på skolen hadde hun tenna så innmari på tørk at hun kunne stikke tungen helt ut uten å gape. Mammaen og pappaen fant ut at det var best å få barnet til regulerings-tannlegen. Den eneste pappaen stolte på, var en viss frk. Andersen som hadde vært hans egen tannlege siden krigen og som snart gikk av med pensjon. Hun var den ledende på sitt felt, i hvert fall for tjue år siden, og pappaen syntes det var på sin plass at barna skulle få samme gode behandling som han selv.

Så der troppet de opp, Gertrud og broren, fint pyntet med små frakker, like luer og sko og med tante Berte på slep. Det var spennende å reise dit, for ingen kunne noen gang huske akkurat hvor oppgangen til frk. Andersen var. Ofte kjørte de rundt kvartalet flere ganger, forbi softisbutikken på hjørnet, softis var for øvrig det beste de visste og var alltid like fristende, før de fant den riktige oppgangen, nr. 13C.

Tannlegekontoret lå i syvende etasje og det kilte litt i magen hver gang de tok heisen opp. Den store heisen med lukten av desinfeksjonsmiddel og med det hvite kviselet hvor alt var synlig.

Frk. Andersen var en hyggelig liten dame med håret festet bak i nakken i en stram topp, så stram at noen av rynkene hennes fulgte med oppover. Hun skarret og hadde hvit frakk, som tannleger skal ha. Tannlegekontoret var lite og lyst. Det største i rommet var selve stolen med en vask på venstre side som man spyttet blod i, svær sugeslange som kunne gå langt ned i halsen om nødvendig, og flere bor på hver side. De var visst ganske gamle for de snurret ikke så fort lenger og det var visst temmelig dårlig kontakt, for plutselig, under en drilloppvisning, virket de ikke mer, eller gikk et gir ned,

og det var oftest når boret var nærmest nerven i tannen. Til høyre for stolen var det et stort skap med gipsavstøpninger av tanngarder før, under og etter behandling. «Bemerkelsesverdige resultater! Aldeles utmerkede! Se her! Disse tennene var bare oppå hverandre, men etter behandling: Se så bred og fin munnen er blitt, og se for en perlerad hun har fått! Sånn kan dere også bli hvis dere er flinke barn.» Og det ville jo barna gjerne være, så de la seg hvert et ord på hjertet.

Frk. Andersen var av den gamle skole. Hun hadde ikke slengt seg på bølgen av påstøpt tannregulering som de fleste andre for lengst hadde gjort. Gom fungerte like bra. Ja, kanskje endog bedre. Så det var bare tull det der med skinner!

PROSEDYREN VAR SOM FØLGER • Man satte seg i stolen, fikk det store, skarpe lyset i øynene som sved noe innmari, før det ble sånn noenlunde riktig justert og bare blendet litt. Så ble munnen åpnet med et: «Gaap opp!» Etter at munnen var på vidt gap og litt til, ble det sjekket for hull. Dette ble utført med et lite tannlegespeil og en skarp spiss gjenstand som også, visstnok, skulle ta bort plakk. Herren hadde velsignet Gertrud med sterke tenner så hun slapp å prøve de sløve borene. Men hun hadde litt plakk, og den skarpe gjenstanden skrapet både på tennene og i tannkjøttet så blodsmaken sto. Da den lille poengterte faktum, ble to hvasse øyne satt i henne, og Gertrud skjønte fort at frk. Andersen ikke hadde kommet borti tannkjøttet i det hele tatt, det var bare noe hun innbilte seg.

Etter endt tokt spyttet hun og skylte, skylte og spyttet, og det kom rødt vann ut av munnen selv om tannlegen så klart ikke hadde vært borti tannkjøttet! Deretter måtte det tas avstøpning av tennene slik at frk. Andersen kunne lage en gipsavstøpning, som de gode eksemplene i skapet til høyre, for å tilpasse gommen. Nå ble det fylt en rød flytende masse, som lignet litt på plashtilin, men som størknet etter en veldig lang stund, i en hesteskolignende form. Den hadde en metallbit som stakk ut foran slik at tannlegen kunne få den ordentlig på plass. Så satt Gertrud der da, med hodet godt bakoverlent, mens den røde massen sakte men sikkert

skled bakover i svelget. Hun følte at hun ble kvalt. Igjen prøvde Gertrud å ymte frampå om at hun snart ikke kunne puste mer, men de hvasse øynene overbeviste henne nok en gang om at hun tok feil.

Da massen størknet og fingrene som var iført gummihansker, langsomt løsnet formen med et lett rykk, som føltes som om alle tennene løsnet på en gang, kunne Gertrud endelig dra et letelsens sukk. De hvasse øynene ble litt større et lite sekund da frk. Andersen så den 15 cm lange biten som hadde glidd ned i halsen på den lille før den størknet, men de kom fort tilbake til normal hvasse-størrelse igjen, for dette var jo for en vanlighet å regne. Gertrud så bort på tante Berte, som var blitt litt rar i ansiktet syntes hun, men som smilte skjævt og gjorde tegn til at hun var flink pike. Så var det å spytte rødt igjen, denne gangen var det rød masse og ikke blod. Deretter ble prosedyren gjentatt for underkjeven som var noe bedre, for massen rant ikke så langt ned i halsen da. Og så var det nok en skylle- og spytteseanse og tørking, for den røde massen hadde en stygg tendens til å spre seg utover ansiktet. Men frk. Andersen var snill og skrubbet med noe som lignet en metallbørste. Den så såklart ikke ut som en metallbørste, men effekten var den samme, og så var Gertrud klar og broren måtte til pers.

Med rødmusset kinn og hake tok de heisen med kviselet ned igjen. Hadde de vært ordentlig flinke, fikk de softis på hjørnet med sjokoladedryss, yndlingsdryss. De første gangene de var på softis-sjappa kostet en softis ni kroner, men da det gikk mot slutten av behandlingsårene, kostet den seksten, og tante Berte slo hendene sammen og gav høylytt uttrykk for hvor dyrt det hadde blitt alt sammen: veldig høylytt, for hun var nemlig operasangerinne og visste hvordan hun skulle bruke stemmen riktig. De fikk ofte avslag på prisen, mens barnekinnene ble enda mer rødmusset, nesten litt tomataktige, syntes de som sto nærmest, men det var det så klart bare de nærmeste som så.

Var det ikke forming av gips, var det endring av gom; utvide gammel gom, omforme gammel gom, få ny gom, eller få ny gom til å passe. I munnen gjorde den vondt. Gommen var laget

av et hardt rosa stoff som var halv-gjennomsiktig. Når man bet tennene sammen dekket den hele ganen. Foran var det en ståltråd som gikk fra seksårsjekslen til seksårsjekslen og gjorde en forhøyning over hjørnetennene, som for øvrig så ut som hoggtenner ifølge frk. Andersen, og måtte slipes slik at det arme barnet ikke skulle bli forvekslet med Dracula.

Første gang gommen ble prøvd, føltes noen av tannavstøpningene for små og boret seg inn i tannkjøttet eller ganen. Dette ble poengtert av den lille og korrigeret av den store med hvasse øyne, poengtert og korrigeret, poengtert og korrigeret igjen, inntil gommen plutselig med en kjapp håndbevegelse og med et oppgitt sukk ble fjernet fra munnen på den protesterende sjel, satt på gipsavstøpningen og Voilà! Beviset var rett foran øynene på Gertrud: Gommen passet jo perfekt! Ingen tvil om det, nei! Så tannkjøttet, som så klart bare var ømt i Gertruds fantasi, fikk lide.

«Sørg for at barna får et plaster over munnen om natten slik at de ikke spytter ut gommen,» var den glade avskjedsmelding, før de ble skyssset ut til kviselet i heisen og softis på hjørnet.

Alt var bare fryd og gammen inntil leggetid, når gommen måtte på plass i munnen igjen. Ikke kunne de puste, ikke kunne de bite sammen tennene, ikke kunne de få fram et forståelig ord

Novellen er hentet fra *Underveis* av Erik Fosnes Hansen, Cappelen 2001. «Tannlegeskrekk» © J.W. Cappelens Forlag og Prinsesse Märtha Louise. Teksten er gjengitt med tillatelse fra forfatter og forlag.

og vondt gjorde det. Det var jammen bra at frk. Andersen hadde kommet på den geniale ideen å plastre igjen munnen, ellers hadde gommen tatt avskjed med munnen like etter at den var satt på plass. Så med gommen i gapet og plasteret tvers over leppene, var det bare å sove, da. Totten som hadde vært en følgesvenn i alle år, kunne de små bare glemme. Og stakkars den som var forkjølet! Da ble de nesten kvalt, hvis de ikke hadde fått gommen utvidet, såklart.

Utvidelsen skjedde annenhver måned. Da ble det boret en kanal i midten av gommen hvor det fantes en slags dreiemekanisme. Med en tynn skarp gjenstand kunne man dreie denne mekanismen slik at de to gomhalvdelene kom lenger fra hverandre. Frk. Andersen forklarte nemlig at Gertrud hadde for smal munn og aldri kunne få plass til de brede tennene sine. Derfor hadde den lille to alternativer: enten å trekke en del tenner, og fremdeles ha munn som en spissmus, eller å utvide munnen slik at tennene fikk plass. Gertrud måtte så klart spørre hjemme først, og i samråd med mammaen og pappaen ble de enige om at det var bedre å vide ut munnen, etter som det var det pappaen hadde gjort, og han hadde den fineste perleraden nå. I hvert fall ifølge frk. Andersen. Så utvidelse ble det, og tennene var løse hver morgen når Gertrud våknet.

MEN GOMMEN BLE MER OG MER HENNES VENN • Til slutt slapp hun plasteret også, og hun hadde en fin erstatning for totten. På gipsavstøpningene som det etter hvert ble ganske mange av, og som ble stilt ut i skapet til høyre for tannlegestolen, kunne man se at munnen ble bredere og at tenna ikke sto så mye på tork som tidligere. Men så var det dette problemet med tungen.

Hver gang Gertrud svelget, kom den automatisk ut og dette hindret reguleringsprosessen. For selv om reguleringen hjalp til med å få fortennene inn om natten, hjalp ikke det når hun gikk hele dagen og dyttet dem ut igjen hver gang hun svelget. Så en dag sa frk. Andersen i en veldig seriøs og forklarende tone, at nå som fortennene hadde kommet mer inn i munnen, var det tydelig å se at tungen var altfor stor. Det var rett og slett ikke plass til

den mer. Det var nok best hun kuttet den av litt, en centimeter, bare. Hun så på den lille med granskende blikk. Den lille så på tante Berte, som igjen så på frk. Andersen med litt større øyne enn vanlig. Gertrud syntes egentlig det høstes som en god idé siden alt frk. Andersen vanligvis sa var sant, og siden hun visste allting best, i hvertfall når det gjaldt munn og munn. Tante Berte stotret noe om at det var nok best å diskutere dette med foreldrene først, før frk. Andersen gjorde noe så drastisk. Og det var frk. Andersen for så vidt enig i. Gertrud syntes egentlig det var litt rart. Det hadde vært mye bedre å komme hjem og overraske foreldrene med en splitter ny kort tunge som ikke kom i veien når hun svelget, i stedet for å måtte tilbake uken etter; men på den annen side betydde det jo flere softis, så hun ble gladelig med tante Berte, uten flere protester, da de igjen ble skyttet ut i kviselyset.

Mammaen og pappaen fikk også litt større øyne da det glade budskap ble fremlagt. Selv om Gertrud møysommelig forklarte at det var fordi tungen var for stor for munnen og dyttet tennene ut igjen etter at reggisen, som nå var gommens kjæle navn, hadde jobbet med å dytte dem inn og dermed hindret prosessen, begynte mammaen å snakke på et språk som barna ikke forsto. Det var visst noe som de voksne kalte fransk, og som heller ikke pappaen egentlig forsto, men som mammaen pratet til ham på allikevel. Det var en vane hun hadde når hun ble oppskjørtet eller skulle fortelle hemmeligheter, og det endte alltid med at pappaen satt igjen som et levende spørsmålstegn, mens mammaen hadde kommet fram til en felles beslutning som pappaen alltid var enig i, i hvertfall ifølge mammaen. Mammaen og pappaen kom fram til, og dette var de faktisk enig om ganske så fort, og denne gangen så det ut til at pappaen hadde tatt privattimer i det de kalte fransk, for han så ikke ut som noe spørsmålstegn i det hele tatt, at tungen ikke skulle kappes av, men bli som den var selv om den hindret prosessen aldri så mye.

Gertrud kom til frk. Andersen med resultatet av den franske enveisdebat-ten, og tannlegen klødde seg i hodet og trakk på skuldrene. Slike avgjørelser

skulle aldri bli tatt av menigmann. De hadde ikke forstand på slikt. Hun suk- ket tungt, men uten foreldrenes velsig- nelse var hun visst maktesløs. Hvordan skulle de nå unngå at prosessen ble forsinket? Frk. Andersen så faktisk en smule trist ut og Gertrud, som ikke likte å gjøre noen lei seg, ble nesten sint på mammaen og pappaen som hadde sagt at tannlegen ikke fikk kappe av tungen hennes, for det var jo frk. Andersen som visste best når det gjaldt munn og munn. Men frk. Andersen visste råd. I stedet for å kappe av tungen, kunne hun dressere den til ikke å ville fram. Med denne lyse idé for øyet gikk hun til verks. Syv jerntagger ble satt i taket på hvel- vingen til gommen, slik at hver gang Gertrud svelget, stakk hun seg på jern- taggene så hun blødde. I begynnelsen var det en kamp. For selv om Gertrud nå var blitt venn med reggisen, ble den liksom litt uvenn igjen med disse tag- gene, og plasteret måtte atter på for at den ikke skulle sprette ut om natten og hindre prosessen. Pappaen sa at han ikke syntes noe synd på henne, for han hadde vært gjennom akkurat det samme da han var på Gertruds alder, og han hadde de fineste perleradene nå, i hvert fall ifølge frk. Andersen. Så det var bare å holde ut. Gertrud var stolt over å gå i pappaens fotspor, så hun klaget ikke. Nei, hun var flink pike, hun.

Prosessen varte lenge, altfor lenge, syntes de fleste, inkludert Gertrud. Men den ble jo hindret en del av den store tungen, så det var kanskje ikke så rart. Prosessen skulle egentlig vare en tre til fire år, men varte i elleve. Da hun begynte på gymnaset, stod den på fremdeles, selv om hun syntes hun hadde fine nok perlerader nå. Hun kunne prate med reggisen inne og til og med bli forstått av dem som hadde trent opp gehøret en god del, holde den i munnen hele natten, selv uten plaster, og svelge med den, ja, hun kunne svelge så bra nå uten å bevege tungen, at piggene i taket på hvelvingen til reggisen var tatt bort. Hun svelget til og med uten å bevege tungen selv når hun ikke brukte reggisen. Hun var flink pike.

Etter at Gertruds tenner lignet nok på perlerader til å slutte hos frk. Andersen, som for lengst skulle ha gått

av med pensjon, men som hadde forbannet seg på at det ikke fantes noen andre som kunne omskape tennene til dette arme barnet, var tennene fine en liten stund. Så klart ikke like fine perlerader som farens, for han hadde jo de fineste, men tennene var i hvert fall i vertikal retning nå og ikke horisontal som de hadde vært i begynnelsen. Hun kunne til og med få tanntråd mellom dem, i hvert fall med frk. Andersens hjelp.

DERIMOT VISTE RØNTGENBILDENE NOE FORUROLIGENDE •

Visdomstennene sprengte på, og hvis visdomstennene fikk råde, ville de dytte tennene enda mer sammen. Fienden måtte uskadeliggjøres! Og det ville ta tid, ja. Tid, og mange inngrep. Frk. Andersen kunne se at visdomstennene hadde dype røtter. Men man hadde så gode bedøvelsesmidler nå for tiden. Veldig gode. Så det var ikke noe å grue seg for.

Da de var på vei ned i heisen, så tante Berte bekymret ut og sa at det var jammen fint det fantes en softisbutikk på hjørnet. Og det var Gertrud enig i, enda så stor hun var blitt, for det var så godt at blodsmaken ble byttet ut med softis og sjokoladedryss. Gertrud følte alltid at hun var i himmelen under den høylytte seremonien ved softisdissen. Selv etter elleve år ble tante Berte fremdeles overrasket over hvor dyrt det var blitt alt sammen, slo hendene sammen, fikk avslag på prisen og med et fornøyd nikk gav hun resultatet til Gertrud. Gertrud syntes fremdeles det var like merkelig at tante Berte kikket så medlidende på henne hver gang de var der og alltid mumlet til de nærmeste at det var egentlig rart hun ikke hadde tannlegeskrekk.

*Sommernatt i august. Hamarøy, Nordland.
Fotografi av tannlege Pål Hermansen.*